तां पक्वां साधयेच्छीघ्रं भिषग्व्रणचिकित्सया" ॥
इति भावप्रकाशः ॥

कच्छरुहा, स्त्री, (कच्छे रोहति या। कच्छ + रुह् + इगुपधेति कः। ३। १। १३५। स्त्रियां टाप् च।) दूर्व्वा। इति जटाधरः ॥

कच्छा, स्त्री, (कचं पश्चात्प्रदेशं छादयतीति। छद् + णिच् + डः पृषोदरादित्वात् ह्रस्वः। टाप् च। कचश्छाद्यतेऽनया वा।) परिधानापराञ्चलम्। इति हेमचन्द्रः ॥ चीरिका। झिँझी पोका इति भाषा। वाराही। इति मेदिनी ॥

कच्छाटिका, स्त्री, (कच्छ एव बाहुलकात् अटन् ततः स्वार्थे कन् टाप् च।) कच्छटिका। इति शब्दरत्नावली ॥

कच्छुः, स्त्री, (कर्षति देहं। कष हिंसायां + "कषच्छश्चेति" १।८६। उणां ऊ छान्तादेशश्च।) पृषोदरादित्वात् वा ह्रस्वः। रोगविशेषः। तस्य लक्षणम्।

"सूक्ष्मा बह्व्यः पिड़काः स्राववत्यः
पामेत्युक्ता कण्डूमत्यः सदाहाः।
सैव स्फोटैस्तीव्रदाहैरुपेता
ज्ञेया पाण्योः कच्छुरुग्रास्फिचोश्च" ॥

इति निदानम् ॥ तच्चिकित्सा यथा।
"अर्कपत्ररसे पक्वं हरिद्राकल्कसंयुतम्।
नाशयेत् सार्षपं तैलं पामाकच्छुविचर्च्चिकाम्" ॥
इति अर्कतैलम् ॥१॥
"मनःशिलालं कासीसं गन्धाश्मा सिन्धुजन्म च।
स्वर्णक्षीरी शिलाभेदी शुण्ठी कुष्ठञ्च मागधी ॥
लाङ्गलीरवीरश्च दद्रुघ्नः कृमिहानलः।
दन्ती निम्बदलञ्चैभिः पृथक् कर्षमितैर्भिषक् ॥
कल्कीकृतैः पचेत्तैलं कटुप्रस्थद्वयोन्मितम्।
अर्कसीहुण्डदुग्धेन पृथक् पलमितेन च ॥
गोमूत्रस्याढ़केनापि शनैर्मृद्वग्निना पचेत्।
अभ्यङ्गेन हरेदेतत् कच्छुदुःसाध्यतामपि ॥
पामानञ्च तथा कण्डूं त्वग्व्याधिवधिरामयान्।
कच्छुराक्षसनामेदं तैलं हारीतभाषितम्" ॥
कच्छुराक्षसनाम तैलम् ॥२॥ इति भावप्रकाशः ॥
("अवल्गुजं कासमर्दं चक्रमर्दं निशायुतम्।
माणिमन्थेन तुल्यांशं मस्तुकाञ्जिकपेषितम्।
कच्छुं कण्डूं जयन्त्युग्रां सिद्धत्रयप्रयोगराट् ॥
कोमलं सिंहास्यदलं सनिशं सुरभिजलेन पिष्टम्।
दिवसत्रयेण नियतं क्षपयति कच्छुं विलेपनतः।
हरिद्राकल्कसंयुक्तं गोमूत्रस्य पलद्वयम्।
पिबेन्नरः कामचारी कच्छुपामाविनाशनम् ॥
शोथपाण्ड्वामयहरी गुल्ममेहकफापहा।
कच्छुपामाहरी चैव पथ्या गोमूत्रसाधिता ॥*॥
स्वरसेऽपि च दूर्व्वायाः पचेत्तैलं चतुर्गुणम्।
कच्छुर्विचर्चिका-पामा अभ्यङ्गादेव नाशयेत्" ॥
इति दूर्व्वाद्यं तैलम् ॥ * ॥
"सोमराजी हरिद्रे द्वे सर्षपारग्वधं गदम्।
करञ्जबीजैड़गजं गर्भं दत्त्वा विपाचयेत् ॥
तैलं सर्षपसम्भूतं नाड़ीदुष्टव्रणापहम्।
अनेनाशु प्रणश्यन्ति कुष्ठान्यष्टादशैव तु ॥
नीलिकापि पुरोव्यङ्गगम्भीरं वातशोणितम्।
कण्डूकच्छुप्रशमनं कच्छुपामा विनाशनम्" ॥
इति सोमराजीतैलम् ॥ * ॥
इति चक्रपाणिकृतसंग्रहः ॥)

कच्छुघ्नी, स्त्री, (कच्छुं हन्ति या। कच्छु + हन् + टक् + ङीप्।) पटोलः। हपुषाभेदः। इति राजनिर्घण्टः ॥

कच्छुरः, त्रि, (कच्छुरस्त्यस्य। "कच्छ्वा ह्रस्वत्वञ्चेति" रः। ह्रस्वश्च। पां। ५। २। १०७। वार्त्तिके।) कच्छुरोगयुक्तः। खोसरोगी इति भाषा। तत्पर्य्यायः। पामनः २। इत्यमरः ॥ २। ६। ५८ पुंश्चलः। इति मेदिनी ॥

कच्छुरा, स्त्री, (कच्छुं कण्डूरोगं राति ददातीति। आत इति कः। टाप् च। पृषोदरादित्वात् ह्रस्वः पूर्व्वस्य। यद्वा कच्छूः साध्यत्वेनास्ति अस्यां ह्रस्वश्चेति केषाञ्चिन्मतम्।) शूकशिम्बी। शटी। दुरालभा। इति मेदिनी ॥ यवासः। इति राजनिर्घण्टः ॥ ग्राहिणीवृक्षः। इति रत्नमाला ॥ क्षी रुइ इति भाषा ॥

कच्छूः, स्त्री, (कषति हिनस्ति देहं "कषेश्छश्च"। इति ऊः। १। ८६। उणां।) रोगविशेषः। खोस् पाँच्ड़ा इति भाषा। तत्पर्य्यायः। पाम २ पामा ३ विचर्च्चिका ४। इत्यमरः ॥ २। ६। ५६ ॥

कच्छूमती, स्त्री, (कच्छूः साधनत्वेनास्त्यस्यां अस्त्यर्थे मतुप् ततो ङीप्।) शूकशिम्बी। इति शब्दचन्द्रिका ॥

कच्छोटिका, स्त्री, (कच्छ + अटन् वा कन्। अत इत्वं टाप् च। पृषोदरादित्वात् ओकारादेशः।) कच्छः। इति हेमचन्द्रः। काछा इति भाषा ॥

कच्छोरं, क्ली, (केन शिरसा शरीरेण वा छुर्य्यते लिप्यते इति। क + छुर लेपे + कर्म्मणि घञ्।) शटी। इति रत्नमाला ॥

कच्ची, स्त्री, (कचते दीप्यते शोभते। कच् उन्। ततः कचुशब्दात् ङीप्।) कन्दविशेषः। कचु इति ख्याता। तत्पर्य्यायः। वितण्डा २। इति जटाधरः ॥ अस्या गुणाः। भेदकत्वम्। गुरुत्वम्। कटुत्वम्। आमवायुपित्तकारित्वम्। पिच्छिलत्वञ्च। इति राजवल्लभः ॥
("कच्ची सरा गुरुः सामवातकृत् कटुपित्तला" ॥
इति वैद्यकद्रव्यगुणे ॥) कचु इति हिन्दीभाषा ॥
"महिषासुरयुद्धेषु कच्चीरूपासि सुव्रते।
मम विघ्नविनाशाय पूजां गृह्ण प्रसीद मे" ॥
इति शारदीयदुर्गार्च्चापद्धतिः ॥

कज, इ रुहे। जन्मनि। सौत्रधातुरयम्। इति कविकल्पद्रुमः ॥ इ कञ्जारः। रुहो जन्म। कृद्धोः कभावे इति भावे कः। इति दुर्गादासः ॥

कजं, क्ली, (के जले जायते जातं वा। जन + कर्त्तरि + डः।) कमलम्। इति राजनिर्घण्टः ॥

कज्जलं, क्ली, (कु कुत्सितं जलं यस्मात् शुभ्रमपि जलं संयोगात् स्ववर्णत्वं नयतीति यावत् यद्वा कुत्सितं ऊर्द्धगं चक्षुषोर्जलं दूरीभूतं भवत्यस्मात्। कोः कदादेशः।) अञ्जनम्। इति हेमचन्द्रः ॥ काजल इति भाषा। तत्पर्य्यायः। लोचकः २। इति त्रिकाण्डशेषः ॥
("ततः साकारयद्भूरि चेटीभिः कुण्डकस्थितम्।
कस्तूरिकादिसंयुक्तं कज्जलं तैलमिश्रितम्" ॥
इति कथासरित्सागरे। ४। ४७ ॥ तथा, भागवते ६। २। २७।
"धिङ्मां विगर्हितं सद्भिर्दुष्कृतं कुलकज्जलम्" ॥)

कज्जलः, पुं, (कत् कुत्सितं यथा तथा जालयति आच्छादयति आतपादिकं। यद्वा कुत्सितमपि लतागुल्मादिकञ्चेति यावत् जालयति जीवयति वर्षणेनेतिशेषः। कु + जल् + णिच् अच् ततो ह्रस्वः।) मेघः। इति शब्दमाला ॥

कज्जलध्वजः, पुं, (कज्जलं ध्वज इव यस्य।) दीपः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

कज्जलरोचकः, पुं क्ली, (कज्जलं रोचयति। दीपेनोद्भासयति। कज्जल + रुच् + णिच् ततोऽच् स्वार्थे कन्। ण्वुल् वा।) दीपाधारः। पिलसुज् देरको इत्यादि भाषा। तत्पर्य्यायः। कौमुदीवृक्षः २ दीपवृक्षः ३ शिखातरुः ४ दीपध्वजः ५। इति जटाधरः ॥ ज्योत्स्नावृक्षः ६। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

कज्जली, स्त्री, (कु कुत्सितं जलति जीवतीति। जल + टक् ङीप् च कोः कत्। यद्वा कुत्सितं रोगयुक्तम् जालयति आरोग्यं नयति। जल + णिच् + अच् गौरादित्वात् ङीष् ह्रस्वश्च। यद्वा कज्जलमिवाचरतीति कद् + जल् + क्विप् + अच् ङीष् च।) मत्स्यविशेषः। तत्पर्य्यायः। कज्जला २ अनन्ता ३ इति शब्दरत्नावली ॥ मिश्रितरसगन्धकम्। (यथा
"गन्धकेन रसं प्राज्ञः सुदृढ़ं मर्द्दयेद्भिषक्।
कज्जलाभो यथा सूतो विहाय घनचापलम् ॥
दृश्यतेऽसौ तदा ज्ञेयो मूर्च्छितो रसकोविदैः।
असौ रोगचयं हन्यादनुपानस्य योगतः" ॥
इति वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहः ॥)

कज्वलं क्ली, (कं ऊर्द्धगतं चक्षुषोर्जलं चक्षुरोगविशेषं ज्वालयति शोषयति नाशयतीति यावत्। ज्वल् + णिच् + अच् ह्रस्वश्च।) कज्जलम्। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

कञ्चटं, क्ली, (कञ्चते दीप्यते लतादामादिभिः शोभते इति भावः। कचि + अटच्।) जलजशाकविशेषः। काँचड़ादाम इति भाषा। तत्पर्य्यायः। जलभूः २ लाङ्गली ३। इति शब्दचन्द्रिका ॥ शारदी ४ तोयपिप्पली ५ शकुलादनी ६। इति रत्नमाला जलतण्डुलीयम् ७। इति भावप्रकाशः ॥ तस्य गुणाः। श्लेष्मकारित्वम्। धारकत्वम्। हिमत्वम्। पित्तरक्तनाशित्वम्। लघुत्वञ्च। इति राजवल्लभः ॥ अपि च। तिक्तत्वम्। वायुहरत्वञ्च। इति भावप्रकाशः ॥

कञ्चड़ः, पुं, (कञ्चते बध्नाति मध्यगतं मनुष्यादिजीवम्। कचि धातोरड़न् बाहुलकात् इदित्वान्नुम्। कञ्चते शोभते वा।) कञ्चटप्रभेदः। तत्पर्य्यायः। कञ्चटः २ काचः ३ चक्रमर्द्दः ४ अम्बुपः ५। इति शब्दचन्द्रिका ॥

कञ्चारः, पुं, (कचेर्भावे घञ् कञ्चं प्रकाशं तं ऋच्छति प्राप्नोतीति ऋ + कर्म्मण्यण्। अथवा कं पृथ्वीं चारयति चालयति यद्वा कं जलं चारयति निजरश्मिभिरितिशेषः। कचि + णिच् अच्। कर्म्मणि उपपदे अण् वा।) सूर्य्यः। इति जटाधरः ॥